

Volt akkor egy Művészet

korabeli zord politikai körülmények különös, de egyáltalán nem véletlenszerű játéka folytán igen-igen rövid életűvé sikeredett kiadványként maradt meg emlékezetünkben (már amennyire megmaradt...) egy erdélyi magyar folyóirat: a *Művészet*. Jelentősebb kezdemény volt, semhogy mellőzhető volna a sajtótörténeti visszapillantások során.

Közel fél évszázaddal ezelőtt, 1958 áprilisában indult el – nagy reményekkel – útjára, de csupán a következő esztendő szeptemberéig látott napvilágot szülőhelyén, Marosvásárhelyt, havonként, a román Oktatásügyi és Művelődés Minisztérium kiadásában – ezzel a pontosan tájékoztató alcímmel: *Színház, zene, képzőművészet, film*.

Első számának beharangozó vezércikkét a kinevezett főszerkesztő, Sütő András írta, első szavaival így szólván: „Új lapot nyújtunk az olvasó elé. Elődje nincs, mely árnyékot vetne rá, vagy fénysugarával az értékeit fényesítené. Hagyomány nem terheli és nem küld kedvező szeleket sem szárnyai alá, mert ilyen sajátos ötvözetű lapot itt még nem szerkesztettek. [...] Az új lap lehetőségei ott feszülnek egész színházi, képzőművészeti és zenei életünk alkotó munkásainak érdeklődésében, vitakedvében, felelősségérzetében. Sok-sok megoldatlan művészi kérdés tornyosul elibénk. A felgyülemlő mondanó számára itt az új fórum!”

Az idő tájt, az ötvenes évek második felében (nem sokkal 56 októbere után!) több új magyar folyóirat született, illetve született újjá Romániában: 1957 februárjában Kolozsvárt kikerült a nyomdából az annak idején betiltott *Korunk* új folyamának első száma, s ezzel egyidőben megjelent a *Napsugár* című gyermekirodalmi folyóirat is, aztán a *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények* meg a *Művelődés*. Ezek mellé sorakozott fel a *Művészet*. Mindezek a magyar nyelvű kiadványok akkor az átmeneti engedmények légkörében jöhettek létre – valós olvasói, szakmai igények kielégítése végett. De épp a *Művészet* rövid élete szemlélteti meggyőzően, hogy a bukaresti kommunista-nacionalista hatalom aggodalmait következőképpen ismét hamar bekövetkezett a szorítások szakasza, felgyorsult az átmeneti engedmények visszavonása, az ideológiai bekeményítés nem utolsósorban a nemzetiségi közösségek – elsősorban az erdélyi magyarság – jogait, az anyanyelv használatát illetően a szellemi élet különböző területein. Így aztán a *Művészet* felsőbb parancsra egyik napról a másikra főként aktuális pártkövetelményeket érvényesítő, úgynevezett vívmányokat népszerűsítő képes riportlappá alakult át – *Új Élet* cím alatt. S ebben a kényszerű változatban jelent meg – most már kéthetenként – egészen 1989 decemberéig, hogy aztán a kilencvenes években *Erdélyi Figyelő* címmel fejezze be fordulatot pályafutását.

Az induláskor Sütő András „Gond és reménység” című, már említett vezércikkében egyebek között így fogalmazott: „Arra törekszünk, hogy ebben a szel­lemben a *Művészet* minden értékes gondolatnak, véleménycserének, segítő bírálat­nak a maga sajátóságosan rövid műformáiban mindig helyet adjon mindazoknak, akik művészeti életünk sorsát a szívükön viselik. Az új lap szellemi arculata ebben a céltudatos, fegyelmezett csatározásban alakulhat ki.” A lap hasábjain kiélezett csatározásokra ugyan nemigen került sor, de valóban sok értékes gondolat kapott hangot a *Művészet*ben megjelenése folyamán.

Hogy milyen átfogó, széles ölelésű volt Sütő András főszerkesztői eszménye, az világosan kifejezésre jutott a *Művészet* szerkesztőbizottságának összetételében is. A korabeli erdélyi magyar színjátszás, a képzőművészeti és zenei élet meghatározó egyéniségei szerepeltek a névsorban, mint például a festőművész Abodi Nagy Béla, a zenetudós Jagamas János, a színművész Kovács György, a rendező-színigazgató Tompa Miklós. (Kezdetben a két főszerkesztő-helyettes: Hajdu Zoltán és Jánosházy György.) Errefelé akkor tájt nem volt divat a szerkesztőségek belső munkatársainak nevét feltüntetni a lapokban. Sütő András „felülről” nem kevés szemrehányást, megrovást kapott amiatt, hogy káderezempontból kifogásolható, nem éppen „vegytiszta” politikai múltat megélt, „egészségtelen” származású kollegákkal vette körül magát a *Művészet*nél, és később az *Új Élet*-nél is. Egyetlen példa: a színházi rovat vezetője jó ideig az a báró Kemény János volt, akit Sütő a mészégető kemencék mellől hozott be a Dózsa György utcai szerkesztőségbe...

Körültekintő főszerkesztői tájékozódás előzte meg a lap indulását. Sütő felkereste, kifaggatta a potenciális segítőtársakat, akikre megsokasodott gondjai közepette számított a lapsínálásban. Így látogatta meg – mások mellett – a Kolozsvárt élő Szentimrei Jenőt is, az erdélyi magyar sajtó nagy múltú szakteknitelyét, s Jenő bácsi – aki előbb a Szentgyörgyi Istvánról elnevezett Színművészeti Intézet tanára volt – mindjárt a lap első számában el is mesélte együttlétük történetét. „Sütő András, kedves enyedi iskolatársam (legalább harminc év különbséggel), látogatásával tisztelt meg a minap – írta volt „Színészek, mi lehet?...” című cikkének bevezetőjében. S ekképpen folytatta: „Az új művészeti laphoz segítségemet kérte, és ebből az alkalomból – mint szokás – kölcsönösen szépeket mondtunk egymásnak. András mind valami munkatervfélélet emlegetett, és tele volt tippekkel, egyszóval: valamicske konkrétumot szeretett volna kivásalni belőlem, hogy elővehesse a noteszt, és beírhatta márciusra »három flekk emlékezés a régi színházi kezdeményekről«, áprilisra »három flekk turnézás paraszt-színházzal« és így tovább.” Ifjú színészjelöltek egykori tanárához illő módon Szentimrei végül is úgy döntött, a színpad hivatásos művészeihez szól legelőször ennek az induló lapnak a hasábjain. És így is történt. De a soron következő lapszámokban is gyakran olvashattuk írásait.

A népes szerkesztőbizottság, persze, amolyan rangjelző díszítmény volt a lap homlokzatán. Mint általában a korabeli, itteni kiadványoknál. Valódi rangot egy folyóiratnak, tudjuk, leginkább a benne megjelenő írások adhatnak.

Kikkel indult el útjára Marosvásárhelyt, 1958 tavaszán a *Művészet*? Milyen területeket érintő, milyen kérdéseket tárgyaló írásokkal? Az első számból Sütő vezércikke, Szentimrei írása mellett elsőként Szabédi Lászlónak a Nagy Imre kiállítását méltató sorait említem. Színházról szólva, Jánosházy György ugyanitt Shakespeare *Othellójának* kolozsvári előadását elemezte, a zeneszerző Zeno Vancea az akkori tízéves marosvásárhelyi Filharmóniáról, Méhes György a zongoraművész Halmos Györgyről cikkezett, de találkozhatott az olvasó Benczédi Sándor, Oláh Tibor, Simon Magda, Károly Sándor, Lakatos István, Rónai István, Márki Zoltán meg mások nevével is.

Kezdetől fogva – s mindvégig – a színház állott a lap érdeklődésének közép-pontjában. Az a színházi kultúra, melynek közegében estéről estére otthon érezhettük magunkat. Az a színjátszás, mely kisebbségi létviszonyok között nemzeti megmaradásunk ügyét szolgálta – a maga sajátos eszközeivel. Missziót teljesített. Nemigen lehetett olyan magyar színházi esemény Marosvásárhelyen, Kolozsvárt, Nagyváradon – akárhol Erdélyben –, melyre a *Művészet* ne figyelt volna fel. Az 1958 májusában megjelent második szám címlapján Katona József *Bánk bánjának* nagyváradi előadásáról közölt képet a lap, s ugyanitt jelent meg Deák Tamás elismerő méltatása a rangos teljesítményről. A k. j. szignóval aláírt cikk szerzője pedig nem más volt, mint épp Kemény János; ezúttal a negyvenéves színészi jubileumát ünneplő Borovszky Oszkárt, a vásárhelyi Székely Színház művésztét köszöntötte „Göndör Sándortól... Petúr bánig” címmel...

A szerkesztőség látóköréből nem hiányoztak a múltbeli hagyományok sem. Farczady Elek Marosvásárhely történelmi jelentőségű emlékeiről közölt terjedelmes tanulmányt (bő illusztrációval) ugyancsak a második lapszámban, ahol Ditrói Ervin Grigorescuról, a jeles román festőművészről értekezett, Lukácsy András pedig a korabeli zenével foglalkozott. Látható: a *Művészet* – Sütő András és az egész szerkesztőség programjának szellemében – tudatosan arra törekedett, hogy szakmabelileg hiteles szerzőket szólaltasson meg a legkülönbözőbb területeken elért eredményekről, kezdeményekről, figyelemre érdemes sikerekről.

Lapunk munkatársai közé tartoztak azoknak az éveknek a legjobb tollú színházi, képzőművészeti, zenei kritikusai: Jánosházy György, Deák Tamás, Földes László, Oláh Tibor, Lőrinczi László, Páll Árpád, Halász Anna, Banner Zoltán, Lukácsy András, Ditrói Ervin, Gazda József, Pintér Lajos – hogy csak pár nevet említek ezúttal. Több-kevesebb rendszerességgel jelen voltak a *Művészetben* verseikkel, karcolataikkal, jegyzeteikkel olyan neves költők, írók is, mint például Kiss Jenő, Szemlér Ferenc, Méliusz József, Kányádi Sándor, Székely János, Szász János, Bajor Andor, Fodor Sándor, Bodor Pál, s nem ritkán jelentek meg cikkek, fotók, reprodukciók a korszak legjelentősebb erdélyi magyar képzőművészéről, alkotásairól (Nagy Imre, Mohi Sándor, Gy. Szabó Béla, Nagy Albert, Bördi András...)

Rövidre szabott életében – 1958 áprilisától 1959 szeptemberéig – a marosvásárhelyi *Művészetnek* mindössze 17 száma látott napvilágot. Semmiképpen sem volt könnyű ebben az időszakban megőrizni a lap sajátos jellegét, érvényesíteni az

induláskor vállalt célkitűzéseket. Kénytelen-kelletlen eleget kellett tenni bizonyos hatalmi kívánalmaknak, előírásoknak. Állhatatosan működött a cenzúra: egyetlen sor sem jelenhetett meg a lapokban a szorgalmas ellenőrző szervek jóváhagyása nélkül. S persze: kötelező volt a romániai és a szovjet „vívmányok” állandó népszerűsítése minden területen.

Ahogy teltek-múltak a napok ebben a másfél esztendőben, úgy fokozódott, vált egyre erőteljesebbé hatalmi berkekben a *Művészet*tel szembeni elégedetlenség. Ilyen légkörben érlelődött meg Bukarestben a döntés, hogy a lapot át kell alakítani, valójában: meg kell szüntetni. Mert nem felel meg, mondjuk úgy, „a szélesebb körű olvasói igényeknek”. Utolsó, összevont számában (1959. augusztus–szeptember) már szemmel láthatóan kifejezésre jutott a változás iránya: a lap 2. oldalán terjedelmes tudósítást kellett hozni az akkori párt- és államvezetőknek a Magyar Autonóm Tartományban tett látogatásáról. S ugyanitt Szemlér Ferenc versben, Méliusz József publicisztikában lelkendezett a fejlődés korszakalkotó jeleinek látán. (Igaz, még napvilágot láthatott Szentimrei Jenő visszaemlékezése is Dezséri Gyulára, a hajdani jeles kolozsvári színművészre. S ez immáron a szerző posztumusz írása volt...)

Az utolsó lapszám utolsó oldalán „Olvasóink figyelmébe” címmel jelentette be a szerkesztőség a *Művészet* halálát. Ilyenképpen: „A *Művészet* utolsó számát adjuk az olvasók kezébe. Október elsején *Új Élet* címmel az örököse lép nyomába, s tart igényt az olvasó szíves érdeklődésére. E változtatással valójában az olvasók táborának igényét teljesítjük. A nehézkes mozgású és kizárólagosan művészeti jellegű havi képeslap helyett kéthetenként megjelenő képeslapot adunk ki, amely – megőrizve a különböző művészeti ágak iránti érdeklődését – az eddiginél sokkalta szélesebb területre terjeszti ki hatósugarát. Ezt egyébként a címe is jelzi: a film, a színház, a képzőművészet és a zene viszonylag szűk világából kilépve – és hangsúlyozzuk: azt el nem felejtve – új életünk más területeiről is hírt adunk az irodalmi riport, a művészi fényképek eszközeivel. A dolgozó nép építő-alkotó munkáját, az ipar és a mezőgazdaság dolgozóinak egyre szépülő életét akarjuk hívebben tükrözni...”

Napnál világosabb, hogy mifajta „szerető gondoskodás” eredményeként érlelődött meg odafent a vélekedés, miszerint az a sajtóorgánium, mely elsőrendű feladatának tekinti a honi magyar kultúra, művészetek értékeinek tudatosítását – immáron fölösleges. Semmiképpen sem az olvasók táborának kívánalma vetett véget a *Művészet*nek; a szerkesztőség vezetősége szigorú parancsnak kényszerült eleget tenni.

Igaz: a *Művészet* örökébe lépő *Új Élet*ben is mindvégig helyet kapott – szűkebb keretek között – a színház, a képzőművészet, a zenei élet. Sütő András maradt a kéthetenként megjelenő képeslap főszerkesztője, aki az adott lehetőségeket maximálisan kihasználva változatlanul szívügyének tekintette az eredeti célok szolgálatát.

De tény és való: más lap volt az *Új Élet*. Három évtizedes története „más lapra” tartozik.